

Ростислав Балабан

ЧИННИКИ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ: ЛАКУНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В Україні на початку третього десятиліття незалежності спостерігається соціально політична криза, яка полягає в дефективності державного управління, фасадній демократії, деградації соціальних стандартів, відчуження суспільства, формування стільникового суспільства. При цьому громадянське суспільство латентно виявляє незадоволення, недовіру, але не протидіє. В слабкому громадянському суспільстві відсутні системні інститути селекції і функціонування регіональних кадрів, лідерів, груп тиску, авторитетів громадської думки.

***Ключові слова:** політична воля, політична відповідальність, амбіції, стільникове суспільство, фасадна демократія.*

***Rostislav Balaban.** Factors of political crisis in Ukraine: gaps responsibility.*

***Key words:** Political will, political responsibility, ambition, Cell Society, facade democracy.*

В Україні системна і першочергова криза – це відсутність політичної волі у політичного класу до якісних змін усього середовища. Натомість, як представники

політичного класу, так і пересічні громадяни вибудовують власні зони комфорту. На території України ми можемо побачити «зони», де ідеальна дорога, освітлення, ландшафтний дизайн, комфортне житло і т.д., що часто відокремлені від оточуючого світу і є своєрідним стиліником. Так само як у заможних у їхніх маєтках, і в інших верств у квартирах створюється індивідуальна «зона» комфорту. Зазначимо, що мешканець багатопверхівки (сільської вулиці, села) не сприймає під'їзд і будинок (відповідно, вулицю, село) як свою територію відповідальності, зону комфорту. І все, що за її межами, здебільшого занедбане. Це говорить про відсутність відповідних амбіцій, а також і про відсутність практики колективної роботи в сфері приватного життя.

На цьому тлі політична еліта не має амбіцій реалізації державних національних проєктів, наприклад, як «Дніпрогес» в СРСР, або програма спортивних юнацьких клубів, або ідея України як туристичної Мекки, або будь що інше, що торкалося життя суспільства і змінювало його загальні стандарти на краще. Також відсутня і мотивація, в тому числі через електоральні подразники. Суспільство незадоволене і не довіряє, але при цьому голосує на виборах за емоційні символи, залишаючи при владі політичний клас у формі провладної чи опозиційної сили, а відповідно, і номенклатури, яка не обирається, але зберігається за існуючого режиму.

За нашими оцінками, виборець голосує за символи і популістські гасла, допускаючи збереження існуючої системи. Очевидно, допускаючи її деформовану нормальність. Причина в тому, що більшість ладна діяти з мотивацією індивідуального збагачення, а не загальнодержавних та національних цінностей. Тому витікає, що роздратованість і недовіра в основі мають не дефективну роботу політичної системи, а власну неучасть у цих процесах з можливістю швидкого збагачення. При цьому економічного середовища, де велика частина суспільства могла б бути самозадіяна, теж не створено. Наявне економічне середовище вимагає непрозорих сплетінь і перепон з бюрократичним апаратом, а тому витісняється загал.

Суспільство потребує пропаганди, опорних символів, якими могло би пишатися. В радянський період такими були: колективізм, патріотизм, справедливість, дружба народів, культ народу, віра, що радянська влада дбає про народ. Важливим пропагандистським заходом був політ першої людини в космос, травневі військові паради. Це давало віру в силу і могутність, що наше найкраще. (Сьогодні ці символи відновлюються в Російській Федерації, але зазначимо, що там їх функція – маскуванню наявного авторитарного режиму, за якого не вдалося ані збагатити суспільство, ані демократизувати, ані розкрити президентські ініціативи).

Фактично усі з названих ціннісних характеристик нівельовані в українському суспільстві. Це почалося з горбачовської «перебудови», яка дала колосальний поштовх самокритики і заперечення усіх надбань. Лозунгом періоду перебудови було гасло «гласність, перебудова, прискорення». Основною цінністю і новим у радянській моделі стала можливість критики. Гласність відбулась як критика, перебудова відбулась у демонтажі Компартії, а прискорення, в розумінні економічного, – не відбулося.

Після розпаду СРСР в Україні розпочався так званий перехідний період, який став похідним саме через невизначеність і відсутність дороговказів. Політична еліта не стала транслятором мети, ідеї, кроків поступу. Еліта теж стала «перехідною». Переважно похідна від «радянської», але без пропаганди комуністичних ідей і без формулювання нових орієнтирів. Основним завданням правлячого класу було утримати ситуацію і управління старим інструментарієм. Зміни якості політичної системи не відбувалося, за винятком того, що зникла контролююча вертикаль в особі Комуністичної партії. Принципи роботи адміністративної вертикалі зберігалися до «помаранчевої революції» 2004 р., після якої вони розбалансувались і про це ми мовитимемо далі.

Основні риси адміністративної вертикалі були такими: представники нижніх ешелонів мають бути не публічними, лояльними до режиму, формувалися на основі особистих контактів. Усе це укріпляло не конкурен-

тоздатність у сфері ідей, новаторських заходів, але було міцним з погляду закритості.

У цей період (початок 90-х рр.) формуються нові соціальні групи. Диспропорція цін, ненасичений ринок, масовий попит дозволяли на «непрозорих» операціях заробляти великі гроші відносно до офіційних заробітних плат та вартості нерухомості. Але економічно пасивне суспільство, не навчене комерційності, не включалося масово в ці процеси. А втративши державний патерналізм, різко збідніло. На цьому ж тлі з'являються групи рекету і бригад. Офіційні органи влади не управляли ані першими, ані другими, а часто були залежними від них або зливалися.

Подавлення рекету відбулося за часів міністра МВД Ю. Кравченка, який зазначав, що переломним став 1998 р. [1]. Але, на жаль, так вийшло, що «рекетські» функції на себе перебравли державні установи, як-то міліція, прокуратура, податкова інспекція. Це стало новим, порівняно з радянською моделлю управління, і зберігається до сьогодні. Підсвідомим завданням чиновників у правоохоронних органах залишається «наказати», що перетікає в корупційний заробіток, а установки запобігти, не допустити порушень, а тим більше – забезпечити роботу – відсутні.

Рекетські угруповання, як такі, відійшли, але через два десятиліття проявились у вигляді рейдерства – тобто захоплення підприємств і бізнесів, що не робить економіку України привабливою, насправді, впливають на стагнаційність усього середовища. Такі випадки часто не популяризуються, тобто проблема не обговорюється, а отже, і не розв'язується. Вона виконується силою, часто з озброєнням. Звісно, що є відмінністю від 90-х рр. – так це юридична канва процесу. Не офіційно, але ці процеси патронуються представниками влади. Експерти зазначають, що в Україні функціонують 40-50 угруповань, які професійно здійснюють близько 3000 захоплень у рік [2]. Це свідчить про вже сформовані альтернативні центри влади поза державою. Наслідки такого стану зберігатимуться десятиліття, оскільки сьогодні стали доступними посади в правоохоронних органах, у тому числі в судах, за платню.

Розмір платні за отримання посади такий, що він недоступний випускникам ВУЗів, пересічним громадянам, але цілком можливий для згаданих груп і структур, які за кілька років отримують «власних» суддів і прокурорів тощо. Таким чином, частина державного апарату взагалі не орієнтується на суспільство, а виключно на своїх «власників».

Державні посади, особливо після «помаранчевої революції», «комерціалізувались» і стали місцем годування. В цей період (2004 – 2005 рр.) розміри хабарів суттєво зросли. Заходи і ініціативи з боротьби проти корупції за фактом збільшували розміри хабаря за адміністративну послугу. Правоохоронні органи звітувалися статистикою дрібних розкриттів, не змінюючи систему, а тільки її цементуючи. У розкручування корупційного моховика включився і політичний фактор, а саме те, що пострадянські чиновники, ще з радянськими традиціями, в період Президентів Л.Кравчука і Л.Кучми поступово збагачували власний ресурс і переважно приховували це, а «нова влада» прагнула це зробити за короткий термін, у тому числі побоюючись не утриматися при владі. Потрібно зазначити, що не тільки правоохоронні органи стали інструментом заробляння, а фактично усі державні органи, в особі підписантів, у своїх галузях, сферах і рівнях – від зелених насаджень, питань медицини, торгівлі, архітектури і т.д. Цей сегмент не вивчений і не популяризований.

Державний апарат працює згідно з законами, але як фасад. У реаліях наявний конгломерат картелів, синдикатів та інших дрібних утворень, що діють за внутрішніми неписаними правилами і на користь «своїх кардиналів». Такий апарат не публічний, не прозорий і не ефективний. Він лишатиметься таким в умовах без конкурентного середовища, в тому числі без політичної відповідальності і без громадського контролю. Держапарат все більше перетворюється в стільник, який працює сам на себе.

Враховуючи той факт, що держава не вибрала курсу сприяння бізнесу, а є навпаки – заборонною, з флюгерною бюрократією і непрописаними правилами, це породило нову групу з політичного класу, яку можна визначити як «капіталізовану бюрократію». За радянським

визначенням, «не трудові доходи» такої бюрократії стали перевищувати доходи ефективного бізнесу. Але закон їх існування такий, що вони тим більші, чим більший тиск і заборони на офіційний бізнес. «Капіталізована бюрократія» витрачала ресурс як на розкіш, що ставало очевидним подразником для громадських настроїв, так і на придбання бізнесів, що насправді не інвестувало економіку, а залишало її стагнаційною.

Таке тло забезпечило прагнення участі в управлінських процесах від низових рівнів до перших осіб держави заради самозбагачення, в тому числі накопичення ресурсу для самозбереження.

Прояви збагачення переважно дратують, що особливо актуалізувалося напередодні «помаранчевої революції». Тоді і виникла потреба надати красиву обгортку олігархічним капіталам.

В Україні вже з'явилися проекти, що мають на меті сформувати позитивний образ власників великих капіталів. Це – Фонд В. Пінчука з однойменною назвою «Фонд Віктора Пінчука», заснований у 2006 р., так і благодійний фонд Р. Ахметова – «Розвиток України». Відомо, що іміджеві кампанію організують західні спеціалісти, і відчувається, що основний месидж спрямований для західної аудиторії. Меценатство не стало притаманним українському суспільству, хоча його паростки присутні.

Між тим суспільство сформувало для себе культ індивідуального збагачення і демонстрації розкоші, тобто культуру фетишизму, принаймні вона домінує серед інших. Це простежується в усіх верствах – від бідних до надбагатих. Ми ладні швидше купити демонстративно дорогу річ, часто не функціональну, таку як малинові піджаки і золоті ланцюжки (у 90-х роках) дорогий автомобіль, мобільний телефон, бренд, номер на автомобіль і т.д., аніж заощаджувати чи спробувати відкрити реальний бізнес. Відомі майже масові приклади дорогих годинників у депутатів Верховної Ради, суддів, чиновників, які коштують від кількох десятків до сотень тисяч доларів США [3]. Це насправді говорить про закритість економіки і про хворобливий стан цінностей у суспільстві.

Цим вражено і духовенство, яке покликане сіяти прекрасне і демонструвати аскетизм, а натомість вони виправдовуються, що розкішні речі є пожертвою [4]. Проблема не в пожертві, а в тому, як цим скористатися. Президент США теж отримує подарунки, але це декларується і лишається власністю держави. В нашому суспільстві стан речей говорить, що система деформована, це є очевидним не тільки в політиці, але і в усіх інших сферах, у тому числі і в освіті. Усе це закладає деформацію на майбутнє.

Одна із перших ластівок створення помітного проекту для суспільної користі в Україні – це будівництво стадіону «Донбасарена» в Донецьку за приватні кошти. Його відмінність у тому, що він сприймається як публічний, тобто для народу. Приватні готелі чи офісні центри так не сприймаються, хоча бізнес, розвиваючись, корисний усьому суспільству, в тому числі створюючи робочі місця і поліпшуючи інфраструктуру.

Проте, в піку комерційному проекту, політичний клас демонструє проект ремонту і будівництва стадіонів за державний кошт напередодні футбольного турніру «Євро – 2012». З низки повідомлень зі ЗМІ дізнаємося, що за своєю вартістю державний ремонт перевищує в рази вартість приватного будівництва. Інтерпретація такої ситуації в тому, що приватний бізнес програє державно-кримінальному. Завищені ціни на будівництво за державний кошт говорять про одне, а саме – неефективне використання, а точніше, збагачення певних чиновників, задіяних на розподілі державних ресурсів. Понад те, ці капітали некомерційного походження мають природу не реінвестування, а скоріше приховування, тому вони спрямовуються за межі України. Від цього біднішає економіка України в цілому.

Суспільство володіє цією інформацією, але негатив виливає лише в інтернетпросторі. Наша оцінка така, що суспільство аморфне і формує фонові настрої, які, в принципі, не впливають на політику. Ці настрої можуть вибухнути під час формування революційної ситуації, але такий вибух справу не вирішить, оскільки відсутні публічні експертні групи, лідери думок і, зрештою, гро-

мадські групи тиску, що повсякденно мають транслювати настрої і запити в політичне середовище.

Суспільство слабо включається в процеси розвитку малого і середнього бізнесу. Таку ситуацію консервує політичний клас на різних щаблях.

Відсутність реформ підміняється тотальним популізмом. Ми, як суспільство, не обговорюємо предметну прагматичну проблематику. Наявні ідеї експертного суспільства приглушені відсутністю попиту на них, а також «попсовим» інформаційним середовищем.

Формальна еліта (політичний клас) не зацікавлена в своєму народі. Одна із основних причин того, що еліта незалежна від громадських оцінок, настроїв, – вона не утримується суспільством тощо. Сьогодні сформувалася політична еліта, яка є власником олігархічних капіталів. Походження цих капіталів від державного перерозподілу. Вони часто виведені за межі України, а тому їхні власники більше зацікавлені в економіці і політичній стабільності тих країн, де ці капітали розміщені. Дописувачі «Фокусу» дають дані, що на початок 2009 року виведення ресурсів з України сягало два млрд дол. США на місяць. За відповідального політичного класу це було б припинено. Нам зрозуміло, що таке відбувається за згодою «державних мужів». Особливо, якщо зіставити з іншою публікацією «Кореспондента», що вітчизняні «мужі» купують європейські, а очевидно, і інші, підприємства автобудування, кондитерські фабрики тощо. Причому, ми бачимо публічних покупців, які виявили себе відносно публічністю політичної діяльності в Україні. Скоріше за все – це десята частина реальних процесів. На жаль, первинний розподіл державного майна колишнього радянського надбаня відбувався «дешевою» приватизацією, наступні перерозподіли відбувалися на основі юридичних прогалин. І нині цей процес не зупинений, стосовно нього вживається термін «рейдерство». Наш прогноз специфічний і полягає в тому, що рейдерство, як масова практика, зупиниться самими рейдерами, які захистять у правовому полі своє майно від атак, якими самі і здобули його.

У свою чергу, народ, не сформований у потужне громадянське суспільство, допускає такі прояви. Суспільство немає сформульованих цілей для себе. За оцінками політолога Ю.Левенця (із виступу 14 травня 2013 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України) в суспільстві є немало груп зі своїми інтересами. За нашою оцінкою, стільники – це ще дрібніше. Об'єднавчі або векторні ідеї не стимулюються формальними лідерами. Суспільство форматується під стільники, не маючи об'єднуючих ідеалів, спільної ідеї-мети. Сприймає популізм, але готовий сприйняти і мініфюрера.

Держава і політична система деформовані з погляду ефективності управління і якості послуг. За оцінками експертів, держава перебрала на себе більше тисячі функцій, що задекларовано в офіційних документах державних органів різного рівня. Таким способом, Українська держава, як інститут, умовно відповідає за «все». Це рудимент від радянської моделі тоталітарного управління. Проте, на відміну від тієї епохи, – без здатності забезпечити виконання. Політичний клас зацікавлений у такому стані речей. Оскільки чим більший державний сектор, тим більший ресурс перерозподілу і тим суттєвіше збагачення тих, хто перерозподіляє. «Держава» могла віддати в приватні руки будівництво і ремонт і доріг, і аеропортів, і багато чого іншого. Але за таких умов у держави залишилися б виключно державні функції, що, по суті, є раціональними, але не вигідним обслуговуючому персоналу держави.

Система управління розбалансована, починаючи з міністерств (як орган управління), закінчуючи останнім виконавцем. Так, утримання апарату різних міністерств мають різний розмір. Наприклад, на апарат Міністерства фінансів витрачається 16 млрд грн на рік, а в цей же час на апарат Міністерства юстиції 1 млрд грн, на апарат Міністерства охорони здоров'я – 0,02 млрд грн [5]. Це свідчить, що ці установи, незважаючи на те, що вони рівнозначні з погляду державного управління і функціональності, працюють за різними стандартами, а бюджети на утримання формуються в ручному управлінні і, скоріше за все, з огляду на суб'єктивні оцінки.

Для Української держави показником виконання державних функцій є звіти державних установ. Тут з'являється протиріччя із суспільними інтересами, оскільки за звітами державний апарат працює ідеально.

Світ (Європа) вдосконалює рух у сфері технологій, зокрема, це «електронна влада» тощо. На такому тлі відставання України стає ще очевиднішим. Український чиновник прагне до «ручного управління», що переходить у принцип «тертя» (супротиву) під час прийняття рішення, а подолання «тертя» трансформується в матеріальні і людські витрати з боку ініціатора і корупційну вигоду чиновника.

На практиці, в сучасному українському державному управлінні виявляється, що щось є першочерговим, а щось – в останню чергу. При цьому інструментарій соціального запиту і контролю відсутній. Так, завжди у «влади» не вистачає часу і ресурсу на прибирання, благоустрій, ремонт доріг, на майданчики і дворові стадіони – тобто на те, що є найближчим і простим предметом споживання державних послуг і комфорту життя. Натомість, є відділи, управління і міністерства, які планують, контролюють, відповідають і звітують за це. Немає тільки кінцевого якісного продукту. Ми часто бачимо перекриті дороги і урядові машини, які кудись спішать, ніби на вирішення якихось «державних» справ. Разом з цим, ми жодного разу не задаємо собі питання, куди спішать і на вирішення яких справ. Було б цікаво опубліковувати журналістське розслідування про графіки перекриття і супроводження урядових автомобілів. Думаю, що ми побачили б великий відсоток «недержавних» справ у цих поїздках.

Фактично комунікаційного містка між суспільством (його запитамі) і владою немає. Держава не має природного подразника для реагування. Суспільство виявляється автономним від держави. Можливо, десь і існує громадянське суспільство, але закрите в стільник. Виявилося, що легальний інструмент отримання суспільної інформації, як громадські слухання та громадські ради, при держустановах є фіктивними. Як правило, вони орга-

нізуються зацікавленими суб'єктами і часто без опонентів. За нашими оцінками, держава як інститут в особі політичного бомонду має два інформаційні містки з інтересами суспільства. В Україні такими комунікаторами виступають політтехнологи, які доносять до учасників політичного процесу в лозунговому вигляді інтереси суспільства зі свого погляду, що відбувається не систематично. Також певну інформацію актуалізують журналісти з поправкою на низький рівень журналістських розслідувань і обмеження їх поширення через з огляду на природу організації мас-медіа. Ці канали надзвичайно вузькі. Суспільство лишається неучасником політичного процесу, а політична система не отримує надійних джерел-орієнтирів.

Таким способом сучасна Українська держава (апарат) генерує, ставить завдання і починає їх виконувати. В цей же час дороги, школи, медицина, якість державних послуг відповідають стану, ніби-то в державі відбуваються катаклізми, як-то громадянська війна. При цьому суспільство сприймає такий стан речей як даність і лише латентно негативно оцінює його.

Що означає не сприймати? Наведемо короткий приклад того що сталося, у Великобританії (2012 р.), коли жінці у кафе зробили зауваження за годування дитини груддю, повідомивши про це простим способом – в Інтернеті, жінка збрала кілька сот матерів, які стали годувати грудним молоком своїх дітей у цьому кафе. На що власник кафе безкоштовно пригостив відвідувачів і публічно вибачився. Як наслідок, усі учасники, в тому числі харчового бізнесу у Європі, знають, що не можна забороняти таку просту, але важливу річ, бо в протилежному разі можна дійти до банкрутства. Тут проявилася солідарність, яка вкрай важлива українському суспільству. Причому солідарність на користь захисту конкретних прав.

В українському варіанті думка окремого відвідувача може ніяк не вплинути, але позиція окремого чиновника може призвести до винагороди в особистих інтересах або банкрутства установи з неринкових причин.

Натомість (наприклад), страшний факт замерзання у дорозі двох громадян через мороз і заметені дороги взимку 2012 р. в Україні ніяк не помічений. Але при цьому величезний державний апарат відповідає, фінансується і звітує за розчищення доріг і ще велика державна структура відповідає за надзвичайні ситуації. Таким чином, заметені дороги і загибель людей – це «звичайна ситуація». Жоден чиновник і політик не вибачився і не пішов у відставку, ситуація була непоміченою. Причина в тому, що саме суспільство це не помітило і не відреагувало, а це означає, що суспільство сприймає таку ситуацію як належне. Тобто, в суспільних орієнтаціях є момент самовиживання, атономізації, як ми визначили, стільниковості. Зазначимо, що в Україні відносно новим явищем є інтернетсередовище, яке вже живе в певному форматі, комунікує між собою і виявляє незадоволення. Але влада на це середовище не зорієнтована, а воно, в свою чергу, проявиться лише на чергових виборах, або, ще гірше, – не проявиться, залишиться у моніторів, а не піде на дільниці.

На такому тлі виборчі кампанії, державна влада, політика є спектаклем, який теж атономізований і живе за своїм сценарієм. Причина звертання до суспільства з боку влади залишилась одна – позиція, що учасники політичного процесу, в тому числі олігархічні групи, ще визнають, що владу можна здобути через легітимізацію на виборах. Якби «старі» олігархічні групи не зазнавали міжособної конкуренції та появи нових, скоріше за все вибори були б призначені, як мінімум, з більшим інтервалом між собою і театралізовані для міжнародної громадськості.

У свою чергу, «влада» вибудовує таку систему управління, за якої концентрація ресурсів відбувається в «центрі», а з іншого боку, спостерігається їх відсутність на місцях. Як підтвердження цього – фактична відсутність оргтехніки (наприклад) в сільрадах по Україні, незабезпеченість медичних закладів і т.д.

Підсвідомо і неписано працює таке, що забезпечена (самодостатня) нижча ланка влади є загрозою для вищого органу. Нижчі державні інстанції лишаються «прохачами»,

які завжди принципово недоотримують. Штрихами опишемо віхи взаємин центральної влади (зокрема, виконавчої) з нижчими ланками.

За президентства Л. Кравчука спостерігалось фактичне дрейфування радянської моделі. Був навіть період введення посад представника Президента, щоб втрутитись в регіональний рівень, але не змінюючи чиновників на посадах. За президентства Л. Кучми працювала така модель, що регіональна влада не ставала публічною, не боролась за вищий рівень влади, а в певний період відповідала за результати виборів. За це отримувала невтручання в свої справи. Зазначимо, що «свої справи» – це не реалізація державних програм владою, а саме, в прямому сенсі, свої приватні, недержавні справи – використовуючи адміністративний ресурс – формування фінансового потенціалу. За президентства В. Ющенка передбачалась зміна регіональної влади, як «старої», а призначення «нових» супроводжувалося прагненням максимально швидкого збагачення останніх. Державний апарат майже відверто став апаратом збагачення призначених «князьків», комерціалізації влади, спроби накопичити за короткий період ресурс, який попередники формували більше десятиріччя. Відмінність «помаранчевої» п'ятирічки у тому, що значимі регіональні призначення представляли різні політичні клани. Ці капітали не концентрувались, а тому розбалансували вертикаль. Період правління В. Януковича, очевидно, буде характеризуватися спробою концентрації і контролю «місцевих капіталів» від влади в одних руках (хоча ця історія ще не написана).

Чиновники різних рівнів системи управління щось адмініструють і звітують, але лише напередодні виборів «влада», як правляча так і опозиція, здійснює інтервенцію в громадські настрої та інтереси. Зв'язок з громадською думкою здійснюють політтехнологи і соціологи. Мета такої інтервенції – не підвищення якості (оптимізації) управління, а політичне загравання задля виборювання електоральних симпатій.

Виборчий алгоритм, спирання на партії чи на незалежних політиків, на тих чи інших лідерів не спричинить ефективних змін. Виховування влади і опозиції так само, як і громадянського суспільства, тривалий і нелінійний процес. Можливий варіант для України – це зменшення періодів виборів – на місцевому рівні кожні 1–2 роки, а парламентські – через 3 роки, президентські – кожні 4. Це буде штучний примус політичному класу іти до суспільства.

Це говорить про те, що державне (політичне) сприймається автономно, від себе, а політикам теж байдуже щодо громадської думки.

Українське суспільство стало стільниковим. Соціальні стільники відокремлені і живуть у різних просторах. Здається, що навіть і не перетинаються.

Політичний клас, який має внутрішню структуру, репрезентує як тих, хто очолює піраміду, так і обслуговуючий персонал. Він прагне до формування власного комфорту, інколи він виявляється в розкоші, проте основне в ньому, що влада розглядається як соціальний захист учасників процесу, як формування і захист власного капіталу. В рамках політичного класу є свої стільники, учасники яких обмежені в комунікаціях.

Інша типова категорія для українського суспільства – «заробітчани». З одного боку, черги «арбайтерів» щоденно на вокзалі в столиці – голодних, немитих, без житла, ладних виконувати будь-яку роботу на будь-яких умовах. Їх сім'ї залишилися десь по Україні з надією, що це успішний економічний проект. Можливо, колись їм перешлуть гроші, але вже успіх – що сім'я позбавилась їдака. Насправді це вкрай страшна і небезпечна ситуація. Вона демонструє нездатність держави здійснювати управління. Це не означає, що «державна» має влаштувати чи контролювати цю категорію. Вона просто буде відсутня за злагодженої і адекватної роботи держави в інших сферах. Це щось на зразок того: щоб перевірити якість економіки в країні, потрібно відвідати громадські туалети, а не звіти влади. Небезпека наявності маргіналізованих «вільних рук» у тому, що їх можна організувати на неінституційні процеси.

Інша категорія заробітчани – це ті, які виїхали за кордон і вже там безправні, але щасливі, що мають більші статки. Ще є кваліфіковані заробітчани в Україні, які виконують різні роботи і забезпечують своє існування.

Дух заробітчанаства присутній і в інших сферах. Такі категорії, як продавці на численних точках, базарах тощо, є заробітчанами, що прийшли сюди з різних сфер господарства. Заробіток такої категорії працівників, за столичними стандартами, 100 грн. у день. В інших регіонах цей статок нижчий. Інші категорії професій теж тяжіють до підробітку, адже офіційні зарплати ані вчителів, ані службовців... не дають достатку для гідного існування. І, нарешті, традиційне, що українські сім'ї займаються натуральним господарством.

Зазначимо, що «заробітчанаство» не стало духом підприємництва, а скоріше, школою виживання. Різні його групи тяжіють до різних характеристик.

Також часто говориться про «середній клас». Для сучасного українського суспільства ми би використали дефініцію «ніби середній клас», в першу чергу з огляду на відсутність його сталості і тривалості, а потрапляння до середнього класу за матеріальною ознакою не говорить про підтримку цінностей і культури середнього класу його учасниками. Середній клас в Україні не є генератором ідей і законодавцем поведінки, він логічно орієнтований на самозбереження. Причому та категорія «ніби середнього класу», яка походить від реального малого і середнього бізнесу, умовно захищається від «суспільства», яке негативно сприймає чийсь успіх, а також від «влади», яка прагне обмежувати чийсь успіх.

Чи можна сказати, що в Україні є прошарок інтелігенції? Скоріше стільник, автономний від іншого життя, не є законодавцем ідей, експертним середовищем чи суспільним рупором. Час від часу спостерігаємо представників творчого цеху в політичній чи комерційній рекламі, що не говорить про інтелігенцію як учасника політичного процесу, а скоріше найманих працівників (заробітчани) з впізнаваними обличчями. Тому їх погляди часто не є авторитетними для учасників інших стільників.

Традиційний робітничий і селянський клас деформований і не може називатися таким. Частіше всього ці категорії люмпенізовані.

При цьому Українська держава з проголошенням своєї соціальності і демократичності є апаратом, який реалізовує права і свободи не для всіх, а лише для тих, хто має такі можливості. Умовно справедливий суд не для всіх, а для тих, хто має достатньо фінансів і «зв'язки», соціальний захист для тих, хто має доступ до влади і ресурсів, безкоштовна медицина для тих, хто обслуговується в спецлікарнях і т. д. Це теж підтверджує нашу тезу про стільникове суспільство, в якому окремі стільники формують окремий простір існування.

Постає логічне запитання, чим можна вилікувати такий державний і соціальний організм?

З одного боку, в «соціальній рекламі» (влітку 2012) звучало, що ми досягнули стабільності і шлях до добробуту відкритий. З іншого боку, що парламентські вибори 2012 можуть принести зміни. І перше, і друге є хибним.

Питання не стоїть в ідеологемах. Можуть навіть бути «нові» обличчя. Потрапляння інтелектуальних людей в апарат не виправляє ситуації, вони стають злими геніями існуючого апарату.

Такий парадокс можливий за інертності соціальної поведінки і слабкості опозиції як альтернативи. Причому опозиція в сучасних українських умовах не означає альтернативний шлях розвитку. Опозиція теж має ознаки представника олігархічних капіталів і теж має на меті збереження і примноження капіталу політичним інструментом.

Інертність громадян пов'язана зі сформованою політичною культурою, один із електоральних генів якої такий: ви нас все одно обдурите, тому ми вам не віримо заздалегідь. Потрібно зазначити, що в суспільстві існують настрої очікування «месії», що все-таки буде лідер, який здатен розв'язати їхню проблему.

Як ми спостерігаємо, суспільство відносно активно бере участь у виборах і паралельно не довіряє владі в різних її іпостасях.

Ми припускаємо, що виборці не голосують навіть за ідеологеми. Домінуючий чинник у виборі – це протест. Мовчазне і пасивне буття, неможливість участі в прийнятті рішень дивним чином трансформуються в результати виборів.

Таким чином, попри всі урядові і не урядові заяви про першу, другу, третю хвилі світової економічної кризи, якими намагаються виправдати стан справ в Україні, ми констатуємо, що українська криза перебуває в іншій площині виміру.

Українські капіталісти з остраху і на всяк випадок віртуально і матеріально виводять бізнес з України. Це видається так, що успішна компанія продається в іноземні «руки». Таким чином значні кошти переміщуються в іноземну юрисдикцію, як-то екзотичні острови або відомі країни. Отже, таким чином капітал живить іншу економіку, а податки – іншу державу. В Україні закриваються підприємства, але, з іншого боку, гіперінтенсивно багаті лише кілька сімей, що видається і економічно, і політично більше ніж дивно. Природу української кризи слід шукати в Україні, вона жодним чином не пов'язана із світовою економікою.

1. Comments.ua – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Comments.ua/2012/08/16/1998-banditsko-militseyskaya-rotatsiya/

2. Mignews.com.ua – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Mignews.com.ua/ru/articles/34425.htm

3. Pravda.com.ua – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/rus/news/2013/04/16/6988302/

4. Среди всех духовных лидеров Украины самые дорогие авто – у православных // Новини. «ТСН вражає». – 2013. – 19 березня.

5. Денисенко В. Кадровые ротации Министерства временных дел // Фокус.–2010. – №46.– 12 ноября. – С.13.